

Hemel

Van Mieko Kawakami verscheen bij Uitgeverij Podium

Borsten en eitjes

Mieko Kawakami

Hemel

Uit het Japans vertaald
door Maarten Liebrechts

Uitgeverij Podium
Amsterdam

Voor deze vertaling ontving de vertaler een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Het motto op p. 5 is afkomstig uit Louis-Ferdinand Céline, *Reis naar het einde van de nacht* (1932), vertaald door E.Y. Kummer, Uitgeverij Van Oorschot, 1968.

Oorspronkelijke titel ヘヴン

Oorspronkelijke uitgever Kodansha Ltd.

© 2009 Mieko Kawakami

© 2023 Nederlandse vertaling Maarten Liebrechts/Uitgeverij Podium

Omslagontwerp Picador Art Department/bij Barbara

Foto omslag © Takako Noel

Foto auteur Wakaba Noda

Zetwerk Elgraphic

ISBN 978 94 6381 181 1

www.uitgeverijpodium.nl

*En trouwens, iedereen kan het doen.
Je hoeft je ogen maar te sluiten.
Het is aan de andere kant van het leven.*

Louis-Ferdinand Céline,
Reis naar het einde van de nacht

1

Op een van de laatste dagen van april opende ik mijn pennenetui en zag ik rechtop tussen mijn potloden een klein opgevouwen papiertje steken.

Toen ik het openvouwde, stond er met vulpotlood geschreven:

Jij en ik zijn soortgenoten.

Het waren dunne schrifttekens, ze hadden wat weg van visgraatjes. Meer stond er niet.

Ik stopte het papiertje als de bliksem terug in mijn etui, bracht mijn ademhaling onder controle en keek na een tijdje zo natuurlijk mogelijk om me heen. Het was een doodnormale pauze waarin mijn klasgenoten net als anders luid kletsten en grappen maakten. Om mezelf te kalmeren, legde ik mijn lesboeken en schriften meermaals netjes op elkaar totdat de hoekjes precies uitgelijnd waren, en nam vervolgens rustig de tijd om mijn potlood te slijpen. Terwijl ik daarmee bezig was ging de bel die het derde lesuur aankondigde, ik hoorde het gekletter van stoelen die verschoven werden en zodra de docent binnen was begon de les.

Het briefje moest wel een gemene streek zijn. Ik begreep echter niet waarom ze precies nu zoiets raadselachtigs deden. Vanbinnen slaakte ik een zucht en ik werd zoals altijd somber.

Alleen dat eerste briefje zat in mijn etui; daarna zaten ze altijd met plakband in het vakje van mijn tafel geplakt, zodat ik ze meteen kon voelen wanneer ik mijn hand erin stak, en zo kwamen de brieven druppelsgewijs binnen. Zodra ik er een aantrof, gingen al mijn haren overeind staan. Dan keek ik behoedzaam om me heen en kreeg ik de indruk dat iemand in de gaten hield hoe ik erop reageerde. Ik wist me geen houding te geven en werd gegrepen door een onbeschrijflijke angst.

Op stukjes papier ongeveer ter grootte van een briefkaart stonden slechts korte teksten in de vorm van een vraag, zoals: Wat heb jij gisteren gedaan toen het regende? of: Welke landen zou je ooit nog willen bezoeken? Ik las ze altijd op de wc, en als ik ze überhaupt al wilde weggooien wist ik niet waar, dus verstopte ik ze maar in het mapje van mijn leerlingentas.

Er leek niets veranderd sinds ik de briefjes kreeg.

Ik werd nog steeds door Ninomiya en de andere jongens gedwongen om hun spullen te dragen of stukken te rennen, en als vanzelfsprekend werd ik door hen geschopt of met een fluit geslagen. Maar de brieven bleven komen en werden telkens iets langer. Nooit stond er mijn naam of de naam van de afzender op, maar als ik naar de schrifttekens keek, dacht ik soms dat deze brieven wellicht totaal losstonden van Ninomiya en de anderen. Maar dat was een dwaze gedachte, en terwijl ik mijn gedachten over het een en ander liet gaan, verdween die compleet en voelde ik me nog ellendiger dan daarvoor.

Toch had ik er een bescheiden gewoonte van gemaakt om 's ochtends als ik op school kwam te controleren of er een brief lag. Het lege lokaal was dan doodstil en het rook er een beetje naar olie. Ik vond het fijn om daar de tekst in de kleine schrifttekens te lezen. Hoewel ik sterk het vermoeden had dat het wel eens een valstrik kon zijn en me angstig afvroeg wat de brieven

te betekenen hadden, bevatten ze iets wat me het gevoel gaf dat ik me geen zorgen hoefde te maken.

In de brief die me op een van de eerste dagen van mei bereikte stond: Ik wil graag met je afspreken, ik zal na school tussen vijf en zeven daar en daar op je wachten. Er werd een datum genoemd. Ik herlas de brief zo vaak dat ik mijn hart duidelijk in mijn oren kon horen bonzen en ik zelfs met mijn ogen dicht de schrifttekens voor me zag. Er zat ook een eenvoudige, met de hand getekende routebeschrijving bij. Bijna de hele dag dacht ik na over wat ik met de brief aan moest, en ook tijdens de schoolvakantie bleef ik er zoveel over nadenken dat ik hoofdpijn kreeg en mijn eetlust verloor. Ik twijfelde er echter niet aan dat als ik nietsvermoedend onderweg was naar de afgesproken plek, Ninomiya en zijn vrienden daar al aanwezig zouden zijn, om me nog vreselijker toe te takelen dan normaal. Ik ging ervan uit dat ze mij, wanneer ik er met een bepaalde verwachting naar toe was gekomen, in een hinderlaag zouden lokken en te pakken zouden krijgen, en daarmee weer een nieuwe reden zouden hebben om me te pesten, waardoor alles nog erger werd dan het al was.

Toch kon ik de brief niet negeren.

De bewuste dag kwam ik met geen mogelijkheid tot rust.

De hele dag hield ik in het klaslokaal Ninomiya en de anderen nauwlettend in de gaten, maar ik kon geen bijzondere verandering in hun gedrag ontdekken. 'Valt er wat te zien?' zei een van hen en hij gooide een schoen naar me. Die raakte me in het gezicht en viel op de vloer. 'Oprapen en hier brengen!' beval hij en dus deed ik dat.

Hoe dichterbij het eind van de schooldag naderde, hoe misselijker ik werd van de zenuwen. Nadat ik me door de laatste les heen

had geslagen, ging ik praktisch rennend naar huis. Al rennend vroeg ik mezelf of ik echt zou gaan, of dat slim was, maar hoe lang ik er ook over nadacht, uiteindelijk wist ik nog steeds niet waar ik goed aan deed. Ik had sterk het idee dat het sowieso een vergissing ging zijn, wat ik ook besliste.

Toen mijn moeder me zag thuiskomen, groette ze me maar bleef op de bank zitten met haar blik op de televisie gericht. Ik groette terug. Een stem op tv las het nieuws, verder was er geen enkel geluid te horen. Overall in huis was het net zo stil als anders.

‘Ik heb vanmiddag van alles in elkaar gedraaid,’ zei mijn moeder.

Ik pakte een pak grapefruitsap uit de koelkast, schonk een glas vol en dronk het staand op. Mijn moeder zag me en zei dat ik zittend moest drinken. Kort daarna hoorde ik het geluid van teen- of vingernagels die geknipt werden.

‘Heb je het over het avondeten?’ vroeg ik.

‘Ja, wat anders? Dat ruik je toch? Ik heb voor het eerst in mijn leven vlees met keukentouw opgebonden.’

Ik vroeg me af of mijn vader tegen zijn gewoonte in weer eens thuis zou komen, maar ik besloot er niet naar te vragen.

‘Wil je vroeg eten?’

‘Nee. Ik ga nog even naar de bieb, dus het mag best wat later zijn.’

De wijk waar ik woon heeft een honderden meters lange laan met bomen. Ik loop er altijd doorheen als ik naar school ga. De plek van onze afspraak was een kleine open ruimte die je nauwelijks een park kon noemen, en je kwam er door precies in het midden van deze laan een afslag naar links te nemen en een stukje verder te lopen.

Aangezien ik om vier uur van huis was vertrokken, was er nog niemand toen ik aankwam. Dat was alvast een opluchting. Er stonden een bankje van op hun kant gezette autobanden en een betonnen walvis, met ertussenin een zandbak van zo'n vijf vierkante meter waar hier en daar lege snoepverpakkingen en plastic tasjes in lagen.

Op het zand lagen opgedroogde honden- of kattendrollen gehuld in een laagje zand als een soort tempurabeslag. Toen ik de drollen probeerde te tellen, leken er steeds meer bij te komen, waardoor ik begon te denken dat wellicht de hele zandbak ermee vol lag. Terwijl ik ernaar staarde, ging het door mijn hoofd dat ik misschien gedwongen zou worden om die op te eten; die gedachte gaf me een brandend gevoel achter in mijn keel. Om dat beeld te verdrijven ademde ik een paar keer diep in en uit, maar ik kreeg de indruk dat mijn lichaam bij elke ademhaling alleen maar zwaarder werd.

De bek van de walvis was een holle ruimte waar twee personen van mijn lichaamsgrootte in pasten, de verf waarmee hij oorspronkelijk was geschilderd was zo ver afgebladderd dat je de kleur nog nauwelijks kon herkennen, en op de rug en bij de kop stond wat gekrabbel in zwarte viltstift. De plek lag in de schaduw van een oude flat met sociale huurwoningen, en de grond was doortrokken van onsmakelijk zwart water.

Ik besloot om terug te gaan naar de laan en daar de tijd te doden.

Ik nam plaats op een ijzeren bankje, ademde diep uit en vervolgens rustig in. Het was een vergissing geweest om hierheen te komen, dacht ik meerdere keren. Maar ik zei tegen mezelf dat ik het uiteindelijk waarschijnlijk nog zwaarder te verduren zou hebben gekregen als ik niet gekomen was, omdat Ninomiya en de anderen dan hun zin niet hadden gekregen, en dat het in feite dus niet uitmaakte waar ik voor had gekozen.

Ik slaakte een zucht en keek afwezig op. Er zaten groene blaadjes aan de bomen die tot voor kort niet meer dan gitzwarte stammen waren, en als het waaide, hoorde je ze ritselen. Ik zette mijn bril af, wreef in mijn ogen en tuurde naar de laan. Zoals altijd was het een vlak landschap; alle diepte ontbrak. Net als anders sneed ik het beeld voor me vierkant uit, en telkens als ik knipperde, schoof ik het voorste beeld weg om plaats te maken voor een nieuwe, alsof het prenten van een *kamishibai* waren.

Toen ik even later zonder er nog veel over na te denken terugliep naar de afgesproken plek, zag ik iemand met haar rug naar me toegekeerd op de autobanden zitten. Het was een meisje in schooluniform. Heel even wist ik niet wat me overkwam, en met het idee dat er vast nog iemand anders moest zijn, keek ik impulsief om me heen, maar zo te zien was er verder niemand.

Voorzichtig naderde ik haar. Toen ik vlak voor de walvis tot stilstand kwam, merkte ze mijn voetstappen op en keek ze plots achterom. Het was Kojima, een meisje uit mijn klas. Ze stond op, keek me aan en maakte een lichte hoofdbuiging. Automatisch maakte ik ook een buiging.

‘De brief.’

Kojima was een kleine, stille leerling met een vrij donkere huid. Haar blouse zat steevast vol kreukels, haar uniform was afgedragen en haar lichaam was altijd licht gebogen. Ze had een volle bos pikzwart haar, en doordat het zo stug was, staken er her en der golvende plukjes uit. Ze was de leerling die altijd werd uitgelachen omdat haar bovenlip permanent licht bedekt was door iets wat tussen vuiligheid en een snor in zat, en ze werd door de meisjes uit de klas gepest omdat ze uit een arm gezin kwam en ongewassen was.

‘Ik had niet gedacht dat je zou komen,’ zei Kojima met een

aarzelende glimlach op haar gezicht. ‘Vond je het niet creepy?’

Omdat ik niet zo snel de juiste woorden kon vinden, schudde ik van nee. We bleven een tijdje zwijgend naast elkaar staan.

‘Ga anders even zitten,’ zei Kojima, waarop ik knikte, maar het lukte me niet goed om te gaan zitten. ‘Er is niet echt iets speciaals... waar ik het met je over wil hebben... ik had gewoon zin om over van alles en nog wat met je te praten. Onder vier ogen. Jij en ik... hebben daar misschien wel behoefte aan... dat dacht ik al een poos,’ zei Kojima, bij wie de woorden haar af en toe in de keel stokten. Ik had het idee dat ik haar stem voor het eerst fatsoenlijk hoorde en haar voor het eerst zag praten. Het was ook voor het eerst dat ik haar gezicht recht van voren zag. Het was eveneens de eerste keer dat ik op deze manier met een meisje sprak. Ik begon in mijn handpalmen, over mijn hele lijf te zweten, en wist niet waar ik mijn ogen op moest richten.

‘Bedankt voor het komen.’

Kojima’s stem was niet hoog en niet laag; het was een krachtige stem, die als een soort kern dwars door de uitgestrektheid van de geluiden heen drong. Ik knikte een paar keer. Kojima leek enigszins opgelucht toen ze me zag knikken.

‘Weet je hoe dit park heet?’

Ik schudde van nee.

‘Het Walvispark. Kijk, vanwege die walvis daar. Of ja, eigenlijk ben ik de enige die het zo noemt,’ zei Kojima en ze lachte.

Walvispark, zei ik in mezelf.

‘Zoals ik net al zei, ik wil al een hele tijd met jou praten. Daarom heb ik je die brief gestuurd. Ik had echt niet gedacht dat je zou komen, dus ik ben eerlijk gezegd een beetje verbaasd dat je er bent,’ zei Kojima nu nog sneller, waarbij ze haar neus aanraakte.

Ik knikte weer.

‘Ik wil graag vrienden met je zijn,’ zei ze terwijl ze me aankeek. ‘Als jij dat goedvindt, tenminste.’

Ik snapte niet precies waar Kojima het over had, toch knikte ik automatisch. Nadat ik onbedoeld al had geantwoord, kwamen er echter eensklaps allerlei vragen in me op zoals: wat houdt het in om vrienden met iemand te worden? En: wat zijn dat eigenlijk, vrienden? Maar ik was niet in staat om ernaar te vragen. Ik voelde het zweet inmiddels langs mijn rug naar beneden lopen. Na het zien van mijn antwoord kreeg Kojima een dolgelukkige lach op haar gezicht, en ze slaakte een zucht en zei: ‘Fijn.’ Daarna stond ze op van de banden en veegde met beide handen het vuil van de achterkant van haar rok. Er zaten meerdere grote vouwen in, op totaal andere plekken dan waar de platte plooi van haar rok zat. De zakken van haar blazer zaten volgepropt met het een of ander, waardoor ze onnatuurlijk bol stonden, en ik zag er een soort papieren zakdoekje uitpuilen.

‘Vropamine,’ zei Kojima half zuchtend met een glimlach en ze keek naar haar eigen voeten. *Vro*, herhaalde ik kort in mijn hoofd, en ik wilde vragen wat ze bedoelde, maar omdat ik niet wist hoe je zo’n vraag dan moest stellen, hield ik toch maar mijn mond.

‘Mag ik je nog eens schrijven?’

‘Natuurlijk,’ zei ik. Mijn stem klonk vreemd genoeg hees, waardoor ik rood aanliep.

‘En mag ik de brief ook aan je geven?’

‘Ja.’ Ik knikte.

‘Schrijf je dan terug?’

‘Ja,’ zei ik, opgelucht dat het ditmaal precies hard genoeg uit mijn mond kwam.

Daarop bleven we allebei een poosje staan zwijgen. In de verte kraste een kraai.

‘Tot ziens dan maar,’ zei Kojima en ze trok haar mondhoeken lichtjes op, en nadat ze me zo een poosje strak had aangekeken, zwaaide ze kort, draaide zich energiek om en ging er snel, op een drafje, vandoor over de weg die uitkwam op de laan met bomen.

Ze keek niet één keer achterom. Haar achteraanzicht, dat mijn ogen dubbel zagen, werd spoedig kleiner. Terwijl ik me afvroeg hoelang je een persoon op dit soort momenten eigenlijk hoort na te kijken, bleef ik uiteindelijk kijken tot Kojima helemaal uit zicht was. Het beeld van de vierkante zoom van haar rok die tegen het midden van haar kuiten sloeg en behoorlijk zwaar schudde, stond voor eeuwig in mijn geheugen gegrift. En ook nadat ze volledig was verdwenen, bleef het beeld van de logge beweging van de scherpe hoeken van haar rok me nog bij.

★

‘Schele!’

Toen ik me na schooltijd met tegenzin omdraaide, werd ik door een van Ninomiya’s vrienden bij de nek gegrepen en terug het klaslokaal in gesleurd. Zo ging het altijd. Midden in het lokaal zat Ninomiya gewoontegetrouw op een tafeltje, en zodra hij mij zag zei hij lachend: ‘Welkom terug!’ Vervolgens beval hij me om een krijtje in mijn neus te stoppen en dan zoiets grappigs op het bord te tekenen dat ze exact een minuut plat zouden liggen van het lachen. Bij het horen van zijn suggestie begonnen zijn vrienden al te gieren van het lachen, waarna een van hen mij meenam naar het schoolbord, en ook Ninomiya en de anderen dichterbij kwamen.

Ninomiya en ik hadden ook op de basisschool bij elkaar in de klas gezeten.

Destijds stond hij al in het middelpunt van de aandacht. Van

ons jaar was hij het beste in sport, hij haalde uitmuntende cijfers en had fraaie gelaatstreken, die iedereen die ze zag mooi vond. Hij droeg als enige een andere kleur trui en had haar tot op zijn schouders. Hij had een drie jaar oudere broer met contacten in allerlei kringen; de broers waren beroemdheden op onze school. Daardoor hing er een bijzondere sfeer om Ninomiya heen en was hij altijd omringd door massa's leerlingen die vrienden met hem wilden zijn. Sinds de middelbare school droeg hij zijn lange haar in een staart en vermaakte hij de meisjes in de klas met zijn grapjes, en dan lachten niet alleen de meisjes, maar iedereen die het hoorde. Hij behoorde altijd tot de top van zijn klas, en al vanaf de brugklas ging hij naar een instituut om zich voor te bereiden op toelatingsexamens voor de bovenbouw. Niet alleen zijn klasgenoten, maar ook de docenten hadden ontzag voor hem.

‘Schiet eens op met tekenen!’

Als verlamd bleef ik daar zwijgend staan.

‘Ventje, het schiet ook niet op met jou, hè? Hoelang ga je nou verdomme al met ons om?!’ zei Ninomiya en hij spreidde verontwaardigd zijn armen, waarop de rest weer dubbel lag van het lachen. Iets verder weg, achter het kluitje vrienden, zag ik Momose met zijn armen over elkaar staan.

Momose was een jongen bij wie ik sinds de middelbare op school zat. Ook in het eerste jaar hadden we bij elkaar in de klas gezeten. Hij was een even goede leerling als Ninomiya, en naar verluidt gingen ze naar hetzelfde bijlesinstituut. Ik had nog nooit een woord met hem gewisseld. Op school was hij altijd samen met Ninomiya, maar Momose was zwijgzaam, en ik had hem nooit herrie zien schoppen met klasgenoten. Ik wist de exacte redenen niet, maar bij gym deed hij nooit mee, dan keek hij altijd alleen maar toe. Ook Momose had een gezicht dat iedereen zou

beschrijven als aantrekkelijk, al was hij niet zo knap als Ninomiya, en ze waren beiden meer dan tien centimeter langer dan ik. Je kon nooit van Momoses gezicht aflezen wat er in hem omging. Tijdens de pesterijen deed hij me nooit direct iets aan, maar stond hij altijd van een afstandje met zijn armen over elkaar toe te kijken.

‘Goed, wij hebben niet eeuwig de tijd,’ zei Ninomiya, ‘dus als je die drie krijtjes daar helemaal opvreet, laten we je gaan.’

Ninomiya droeg me op om eerst in beide neusgaten een krijtje tot helemaal achterin te stoppen. Vervolgens zwaaide hij met het derde krijtje voor mijn gezicht, zei: ‘Hé, schele, eerst “bedankt voor de maaltijd” zeggen en dan opvreten,’ en gaf toen met zijn wreef een keiharde trap tegen mijn knie.

Of ze me nou schopten, sloegen of onderuithaalden, Ninomiya en de anderen zorgden er steevast voor dat ze me precies zo hard raakten dat het geen sporen op mijn lichaam achterliet. Als ik bij thuiskomst zag dat er op mijn lijf niets te zien was, vroeg ik me weleens af waar ze dergelijke technieken in hemelsnaam hadden geleerd.

Ze raakten me steeds weer op een andere plek wanneer ze me op mijn knie of tegen mijn dij schopten, ze vertrapten me met de zolen van hun gymschoenen alsof ze de zachtheid van mijn buik wilden controleren, en lieten me alle hoeken van het lokaal zien. Ik knalde tegen een muur op, struikelde over een tafel en ging onderuit, waarbij telkens een flinke klap te horen was. *Zo gaat het altijd, dit is niets ernstigs*, herhaalde ik vanbinnen en ik wachtte tot het voorbij was.

Nadat iemand me bij mijn haren overeind had getrokken, staken ze in allebei mijn neusgaten een krijtje en werd ik gedwongen om het derde krijtje vast te houden, waarna ik met mijn voortanden stukjes van het topje afbeet.

Toen ze me zo bezig zagen, proestten Ninomiya en zijn vrienden het uit van het lachen.

Ze hadden me tot dusver vijver- en toiletwater laten drinken, onder andere een goudvis en groenteafval uit een konijnenhok laten eten, maar nooit eerder waren het krijtjes geweest. De krijtjes hadden geen geur of smaak. Ik hoorde Ninomiya zeggen dat ik moest dooreten, dus ik sloot mijn ogen en brak in mijn mond het krijtje met een knarsend geluid in stukken. Ik dacht aan niets anders dan het allereerst in mijn mond in kleine stukjes te breken. Met een schrapend geluid staken de scherp toelopende puntjes van het gebroken krijtje in de binnenkant van mijn wang. Zonder ergens aan te denken bewoog ik mijn kaak en zodra de stukjes krijt klein genoeg waren om door te slikken, slikte ik er telkens een paar door.

Toen ik ze alle drie op die manier had opgegeten, riep iemand opgewonden ‘Calpis-soda! Een glaasje Calpis-soda!’ en hij stak me een met verflodders besmeurd plastic bekertje vol troebel, melkachtig spul toe. Het was water met verpulverd krijt. Ik werd tegen de muur gezet en terwijl het bekertje tegen mijn lippen werd geduwd, dronk ik het op. Tijdens het drinken begon ik te kokhalzen en het volgende moment kotste ik alles uit. Ook uit mijn neus en ogen dropen vloeistof en tranen – ik zette mijn handen op de vloer en begon ongenadig hard te hoesten. ‘Hé Schele, wat doe jij nou?!’ zeiden de jongens en ze sprongen aan de kant, maar nu ze me zo zagen, klapten ze uitgelaten in hun handen, zeiden dat ik mijn eigen kots moest oplikken en drukten mijn hoofd tegen de grond. Ze stonden op een rij te lachen.

*

Sinds die dag schreven Kojima en ik elkaar regelmatig brieven.

Omdat het de eerste keer was dat ik een brief aan iemand schreef, had ik geen flauw benul waar ik het over moest hebben, maar ik probeerde om iets op papier te krijgen door herhaaldelijk met een vers geslepen potlood op te schrijven wat in me opkwam en dat weer uit te gummen. Hoeveel moeite ik ook in het schrijven stak, ik kwam nooit verder dan één kantje. Het waren altijd brieven waarin alleen maar stompzinnige dingen stonden, maar desondanks kwamen we steeds iets meer over elkaar te weten. Om door niemand betrappt te worden, plakte ik 's ochtends als er nog niemand was mijn brief in het vakje van Kojima's tafeltje, en de volgende ochtend pakte ik Kojima's antwoord, dat ik vervolgens op de wc las. We hadden het niet met elkaar afgesproken, maar geen van ons beiden schreef over school of de pesterijen.

Als ik klaar was met schrijven, zette ik mijn bril af, bracht de brief dicht bij mijn linkeroog en las dan meermaals de schrifttekens die daar naast elkaar stonden. Nadat ik hem een aantal keer had herlezen, kreeg ik achter mijn oog en aan één kant van mijn hoofd een zeurende pijn.

Ik leed namelijk aan scheelzien.

De contouren die mijn linkeroog kon waarnemen, overlappen deels met de contouren die mijn rechteroog met veel moeite kon registreren, waardoor ik alles onscherp en dubbel zag. Daardoor kon ik geen diepte zien, en zelfs als ik iets wat vlak voor me bevond wilde aanraken, kon ik de afstand niet goed inschatten. Ook als ik iets met mijn vingertoppen of mijn hele hand aanraakte, vroeg ik me naderhand altijd af of ik het werkelijk had aangeraakt en of ik het wel op de juiste manier had aangeraakt.